

Усе своє життя професор Василь Назарук присвячує Слово — українському й польському, їхньому творчому діалогу. По студіях на варшавській україністиці (1965-1970) він завершив навчання в докторантурі захистом дисертації про творчість Івана Драча. Як викладач університету згодом здійснив із своїми студентами наукові фольклорно-етнографічні експедиції на Лемківщину та Підляшшя, що дало змогу плідно виступити у новаторському дослідженні “Холмщина та Підляшшя” (К., 1997), виданому під редакцією проф. В.Борисенка.

Не раз перевидався, зокрема і в Україні, складений ним (у співавторстві з М.Юрковським) “Польсько-український та українсько-польський словник” (Варшава, 1998), який отримав почесну нагороду

Асоціації видавців. Зі співпраці із тижневиком “Наше слово” постали численні наукові розвідки про творчість українських митців у Польщі, передусім Остапа Лалського — у 2002 р. побачило світ видання “Спадкоємність і новаторство Остапа Лалського”. Вагоме слово ювілянта про Розстріляне Відродження — про Є.Плужника, М.Семенка, М.Бажана, неокласиків М.Зерова, М.Драй-Хмару, П.Филиповича, раннього П.Тичину.

До кола зацікавлень ученого входить також західноукраїнська література, новаторські пошуки шістдесятників тощо. Йому належить знакова збірка перекладів “Powroty nieobeszczep” (“Повернення відсутніх”), що набула розголосу в Україні (Ліна Костенко, Василь Стус, Василь Голобородько, Ігор Калинець), упорядники В.Назарук, М.Чех; низка досліджень про творчий доробок Б.-І.Антонича (монографія про якого вже в дорозі до читача).

Багато творчих зусиль (замисел та співавторство) було докладено до зреалізованого під патронатом президента А.Квасневського кінопроєкту “Трудне братерство”, опертого на унікальні джерела архівів Києва, Варшави, Парижа, за участі Є.Гедройця (три мовні версії: польська, українська, англійська) про польсько-український військово-політичний союз “Пілсудський — Петлюра”. Відома в широких наукових колах і праця дослідника “Futuryzm na Ukrainie. Manifesty i teksty literackie” (Варшава, 1995).

Як один із засновників Польського українознавчого товариства Василь Назарук, спільно з головою Товариства професором Степаном Козаком, постійний співорганізатор і учасник міжнародних конференцій та конгресів МАУ. Він — незмінний співредактор “Варшавських українознавчих зошитів” (на сьогодні вже 20 т.), його поетичні переклади творів українських митців увійшли до славнозвісної української антології під редакцією Ф.Неуважного та Є.Плесняровича; переклав він також книжки Ю.Шаніна й Г.Усача польською мовою. Довголітнє читання курсу методики викладання української літератури на Варшавській україністиці зумовило його активну участь у створенні нових високоякісних підручників для школи, роботу як авторитетного спеціаліста-експерта від Міністерства освіти (MEN).

2003 року професор Василь Назарук отримав високу державну відзнаку — “Золотий хрест заслуги”.

Журнал “Слово і Час” щиро вітає свого автора, друга української літератури та її невтомного дослідника із славним 60-річчям і зичить йому творчого довголіття, нових промовистих результатів дослідницької праці на ниві Українського Слова, здоров'я, любові близьких і друзів і поваги громади.

НОВИЙ ПУТІВНИК НА ШЛЯХУ ДО ДЖЕРЕЛ

Соболь Валентина. “До джерел. Історія української літератури ІХ—XVIII ст.” — Warszawa: WSiP, 2005. — 364 с.

Забезпечення прав національних та етнічних меншин — вагома складова устрою Польщі як демократичної правової держави та ще й від недавнього часу члена Європейського Союзу. Становище української меншини в перші повесні роки було вкрай невдачним. Тавром на стан збереження національної тотожності українців у Польщі лягла репресивна переселенська акція “Вісла”, яка позбавила їх рідних осель, ставши засобом розпорощення на території Повернутих Земель (т. зв. *Зем Одзисканих*), шляхом до неминучої асиміляції.

Та не зовсім так сталося, як “винахідникам” переселення гадалось. Сталінізм і його слугняні політичні прислужники в Польщі зазнали краху. Приреченим на

асиміляційне розчинення українцям довелося, однак, чекати аж десять років на спалах антисталінського бунту — польського жовтня 1956 р., що заплідноносив політичною відлигою. У загальному річці антитоталітарних політичних змін почалося також пом'якшення політики супроти несправедливо затаврованої та дискримінованої української меншини в Польщі. Українцям дозволено було заснувати суспільно-культурне товариство (УСКТ) і видавати газету (тижневик) рідною мовою — “Наше слово”. Переселені українці відчувли пом'якшення становища засланців, одержавши змогу вже безпересток переміщатися територією поселення, без побоювання розмовляти рідною мовою та навіть вивчати її у школі. На

основі рішень державної влади було засновано декілька середніх українських шкіл (загальноосвітніх та педагогічних, тобто вчительських, ліцеїв), десятки т. зв. “пунктів навчання української мови” в польських початкових школах. Водночас виникла й потреба забезпечення їх учительськими кадрами, підручниками та наочними посібниками. Звичайно, ставали тоді у пригоді художні книжки й підручники, збережені приватними особами, а також підручники з тодішньої Радянської України (хоч вони й не відповідали специфічним польським місцевим реаліям). Почалася робота над виготовленням нових підручників місцевими авторами. Націнні вистали помітними звернення таких, зокрема, авторів-педагогів, як Іван Брук, Антін Середницький, Остап Лапський, Ярослав Грицьковян, Василь Назарук, Любомира Пилипович, Богдан Гук, Анна та Ірина Дрозд, Марія Філь. Минулого року професор Валентина Соболев випустила підручник “До джерел. Історія української літератури IX—XVIII ст.” для учнів першого класу загальноосвітніх українських ліцеїв у Польщі. У ньому — щедра добірка матеріалів, які всебічно представляють надбання української літератури та культури, зразки духовної спадщини за майже десять століть (IX—XVIII). Цей новий навчальний посібник поставав за умов, великою мірою сприятливих для нових методичних вирішень, коли науковці самостійної України зрушили з місця велику дослідницьку працю, спрямовану на подолання сумної спадщини спрощень і відвертих фальшувань української історії, літератури та культури за часів царату, а пізніше — совєтського тоталітаризму. Нині спостерігаємо відродження української національної тожності; дослідники видобувають із небуття й забуття твори численних видатних митців, змінюється й канон національної літератури. Незважаючи на фінансові проблеми шкільних та громадських бібліотек в умовах зародження капіталізму, поява й поширення кола користувачів інтернету створили нові шанси для ознайомлення з повернутими з небуття літературними творами, історико-літературними розвідками та критичними матеріалами. Водночас потужно зростає шкала навчально-інформаційних потреб і сподівань учнів та вчителів. Дотеперішні, інколи дошкульно відчутні розходження між едукативними спроможностями шкіл та очікуваннями й вимогами з боку вузів при вступі, можуть бути еліміновані шляхом модифікації навчальних програм у школах, підвищення якості процесу навчання та новою формою випускного іспиту (“новою матурою”).

Звичайно, цього не досягти без нових підручників. Стосовно шкіл з українською мовою навчання в Польщі треба одразу наголосити на тому, що вчителям та авторам нових підручників ускладнює справу відсутність нових, детальних програм навчання (розроблено лише загальні основи). Дошкуляє також відсутність достатньої кількості текстів обов'язкового канону художньої літератури, необхідної кількості словників та допоміжних літературознавчих матеріалів. Якщо додати ще паралельну наявність в Україні декількох різних проектів періодизації історії українського літературного процесу, будемо ближче до розуміння обсягу складних вирішень

і вибору, передяким стає автор нового підручника. З таких умов доцільніше пропонувати підручники до певної міри універсального характеру, які могли б задовольнити ширший діапазон навчальних потреб. Наявність такої інформаційної “надбавки” саме й визначає специфіку навчального посібника В. Соболев “До джерел...”.

Годиться зазначити, що авторка провела критичний аналіз згаданих проектів періодизації історії української літератури та зробила, мабуть-таки, оптимальний вибір, врахувавши й надбання в цій ділянці, і специфіку навчального процесу, тобто шкільну дидактику. Нею прийнято концепцію, розроблену в Київському університеті, за якою вживається один термін — “давня українська література” (від дохристиянських часів до XVIII ст.), однак розбила її на два менші історико-літературні періоди: від дохристиянських часів до кінця XIII ст. — “прадавня українська література”, або література княжих часів (“Княжої доби”); література XIV—XVIII ст. — “давня українська література”. Водночас, ідучи за концепцією видатного історика, автора історії української літератури Михайла Грушевського, наближення багатоміжних надбань українського фольклору починає відпраосно, себто від фольклору.

Аналіз матеріалу підручника В. Соболев дає підстави твердити, що він повністю узгоджується з *Програмою основою для трілітнього загальноосвітнього ліцею з українською мовою навчання*, а також із запронованим ній списком творів (лектур) для основного й поширеного рівня. Треба зазначити, що ця “Програмна основа...” потребує вже актуалізації з огляду на динаміку змін літературно-культурних реалій та у зв'язку з плином інтеграційних процесів, інтенсивністю й новою якістю культурної комунікації. У підручниках треба враховувати різке зростання доступного масиву знань про українську літературу різних епох, брати до уваги нові архівалії та методологічне розмаїття літературознавчих досліджень. Відповіддю на такий поширений діапазон сподівань саме і є вміст обговорюваного підручника. Авторка, враховуючи настанови “Програмної основи...”, розмістила основний матеріал книжки в об'ємних частинах, які охоплюють певне коло деталізованих та виділених у підрозділі проблем: *Із народнопоетичних джерел (Українські народні думи; Українські історичні пісні); Давня українська література (Біблія — пам'ятка світової культури з виокремленням низки питань про початки християнства, про мову і стиль українських перекладів Книги псалмів, Нового Завіту, Біблія як вища література та мистецтва і ін.); Література українського середньовіччя (Література Київської Русі — з виокремленням питань раннього середньовіччя стилів та системи жанрів літератури середньовіччя додатком Літопису Руського — для поширеного рівня навчання; Слово о полку Ігоревім — із добіркою матеріалів про походження та специфіку, дискусії навколо цієї пам'ятки); Українська література ренесансу і бароко (Ренесанс, представлений творчістю М. Смотрицького; Українське бароко — з багатосторонньою презентацією літературного та філософського феномена Григорія Сковороди). Привертає увагу щедра добірка допоміжних*

матеріалів у вигляді промовистих уривків статей, монографічних праць та інших досліджень. П'ята частина підручника, виокремлена заголовком *Для допитливих*, призначена головне для учнів, які прагнуть скласти випускний, матуральний іспит з української мови на поширеному рівні. Як відмічається у вступі, “цей розділ є менш розбудованим, аніж попередні, але він більше зорієнтований на самостійне опрацювання” (с. 8). Він присвячений вибраним додатковим питанням дивовижного багатства літератури українського бароко (*Поетія українського бароко: Іван Величковський; Українська барокова проза. Козацькі літописи; Давня українська драма; Любовна лірика XVI—XVIII століть*). У підручнику зроблено спробу наблизити учням своєрідність естетики українського бароко як синтезу середньовічної та барокової культури. Відрадна позитивна прикмета підручника — у ньому наводиться, як правило, декілька різних поглядів на дане літературне або культурне явище. Супровідні запитання й завдання, що стосуються певних літературних текстів і критичних матеріалів та запропонованої дискусії з використанням допоміжного плану, створюють учням шанси для формування самостійних суджень.

Ілюстративний матеріал у підручнику відповідний змістові, візуалізує події, творців та твори минулих віків; частина ілюстрацій подає зримі реалії пейзажу польсько-українського культурного порубіжжя.

Водночас, мабуть, треба погодитись із застереженням самої авторки у вступному слові: “Робота із запропонованим підручником *не буде легкою*. Бо ж маємо справу з “перлинами многоцінними” від дуже давніх часів...” Аби цієї праці, заскладної самим навчальним матеріалом, додатково не ускладнювати характером ставлених запитань та діапазоном загадуваних учням завдань, корисно було б деякі з них у майбутньому перевиданні переглянути та переформулювати. Ось деякі наші пропозиції:

1. Завдання 8 на с. 53 — “Окресліть власне бачення перспектив дальшого вивчення та дослідження українських народних дум, історичних пісень...” — мабуть, надто складне для учнів, бо потребує компетенцій науковця-фольклориста.

2. Запитання 5 на с. 108 також треба переформулювати з огляду на несумісність з учнівськими компетенціями: “Окресліть власне місце в майбутніх пошуках та вивченні найдавніших українських пам’яток”.

3. “Спробуйте самостійно зайнятися пошуком додаткової літератури про діяння світочів Київської Русі” (завд. 3 на с. 138) — також перевищує можливості учнів, які у шкільній бібліотеці не мають шансів знайти щось більше за список літератури в підручнику.

4. Завдання “г” (“Що ви знаєте про сучасний стан дослідження творчості Герасима Смотрицького та Мелетія Смотрицького”) і “д” (“Які аспекти, проблеми, питання вивчення творчого доробку Мелетія Смотрицькогоє, на вашу думку, перспективними сьогодні чи стануть важливими в майбутньому?”) на с. 199 також значно перевищують спроможності учнів, вони під силу

хіба студентам, або, принаймні, учням старших класів. Завдання “д” (“Спробуйте простежити динаміку у вивченні творчості Мелетія Смотрицького”) на с. 201 здається нам мало доцільним. Цінуючи прийнятий у підручнику слушний напрямок підвищення планки вимог, мусимо водночас “стати на захист” методичного принципу ступенювання труднощів, відмітивши, наприклад, що завдання “в” на с. 212 (“висловіть власну оцінку перекладу *Треноса здійсненого М. Грушевським*”) заскладне, бо потребує знань з теорії та практики перекладу. Аналогічний сумнів щодо доцільності запитання “в” на с. 244: “Як саме в наукових розвідках знавців творчості Г.Сковороди відбилася модерністична та постмодерністична методологія дослідження?”, оскільки учні не оснащені ще знаннями про суть різниці між обома згаданими методологіями. Запитання 3 на с. 251: “Що представляє собою філософська та літературна спадщина Г.Сковороди?” — треба конкретизувати.

Підручник завершується літописом найважливіших подій культурного життя в Україні та відповідями на запитання вікторин. Літопис подій дозволяє учням зримо усвідомити безперервність, багатовікову тяглість українського літературно-культурного процесу.

Підсумовуючи короткий огляд підручника В.Соболь “До джерел...”, що має слугувати потребам процесу літературної та культурної освіти в першому класі загальноосвітніх ліцеїв з українською мовою навчання в Польщі, можна впевнено сказати, що він вирізняється високими змістовими та методичними якостями, вагомими як для учнів, так і для вчителів української мови, бо веде в розлогі простори багатой та нелегкої для шкільного сприймання й вивчення, хоч вельми цікавої, усе ще поповнюваної і заново прочитуваної літературно-культурної спадщини давніх віків, яка є живою тканиною регенованої нині української національної тотожності. Підручник містить, поза сумнівом, навіть деяку “інформаційну надбавку” порівняно з можливостями, які випливають зі специфіки шкільного навчального процесу. З другого боку, вчителі набувають таким чином більші можливості вибору матеріалу для уроків з-поміж ширшої добірки надбань української літератури та культури минулих віків, враховуючи реалії конкретної школи, зацікавленія та спроможність учнів. Багатство й розмаїття матеріалу в підручнику В.Соболь добре служитиме пізнанню надбань та специфіки українського письменства IX—XVIII століть, згідно із навчальною програмою, передбаченою для 1 класу ліцею, здійсненню навчальних цілей (указаних, зокрема, й у розпорядженні Міністерства Освіти), серед яких вагоме місце посідає “будування тотожності особи, нації, етносу та закорінення у традиції європейської культури”. На нашу думку, цей підручник повинен також зацікавити вчителів в Україні — не лише як стимул, а й повноцінний допоміжний навчальний посібник.

м. Варшава

Василь Назарук